

Varusmiesten raittius ja humalajuominen varusmiespalveluksen eri vaiheissa

PIIA JALLINOJA & KIRSIMARJA RAITASALO & CHRISTOFFER TIGERSTEDT

Suomalaisten varusmiesten keskuudessa rakentuva ja kulkeva kertomus varusmiesten juomisesta kertoo ”tarinaa villeistä baari-illoista, irrottelusta ja tukevaa humalaa hakevista nuorista” (Ojajärvi 2009a). Havainto perustuu kahdessa suomalaisessa varuskunnassa vuonna 2008 toteutettuun etnografiseen tutkimukseen. Tutkimuksesta todetaan myös, että todellisuudessa enemmistö miehistä ei kuitenkaan toteuttanut viikoittain tätä perinnettä. Enemmistö joi iltavapaiden aikana varsin kohtuullisesti. Kohtuullisuudessa pysymisestä huolimatta alkoholista ja sen vaikutuksista puhuminen näyttää olevan tärkeässä osassa varusmiesten elämässä.

Miksi varusmiesten alkoholinkäyttö on kiinnostavaa? Ensiksikin Suomessa on yleinen asevelvollisuus, ja tällä hetkellä lähes 80 prosenttia suomalaisista miehistä suorittaa varusmiespalveluksen (Suomen asevelvollisuus, 2010). Palveluksen suorittavat ja sen ulkopuolelle tavalla tai toisella jäävät miehet eroavat joiltain osin toisistaan, sillä varusmiespalveluksen suorittavat ovat korkeammin koulutettuja (Appelqvist & al. 2010), käyttävät vähemmän alkoholia (Multimäki & al. 2005; Salo 2008) ja kärsivät vähäisemmässä määrin ihmissuhdeongelmista kuin palveluksesta vapautetut tai sen keskeyttäneet (Salo 2008). Näistä varauksista huolimatta varusmiespalvelusta suorittavat miehet kattavat eri sosiaaliluokkien ja maantieteellisten alueiden välisen vaihtelun ja edustavat siten kohtalaisen luotettavasti suomalaisia nuoria miehiä. Näin he toimivat hyvänä ikkunana nuorten miesten alkoholinkäyttöön.

Toiseksi varuskuntaympäristö tarjoaa mahdollisuuden seurata alkoholinkulutuksen muutoksia erityislaatuudessa tilanteessa. Suomalaisten varusmiesten alkoholinkäyttöä on aikaisemmin raportoitu muutamassa tutkimuksessa. Knut Pippingin toteaa jatkosodan aikaisesta sotilaiden alko-

holinkäytöstä, että täysin raittiita oli erittäin vähän, mutta toisaalta komppaniassa ei myöskään ollut todella vaikeita alkoholisteja. Pippingin mukaan: ”[h]umaltumista ei pidetty millään tavalla häpeällisenä. Se oli pikemminkin miehistyksen merkki” (Pipping 1978[1947], 179–181). Vuonna 1971 tutkituista RUK:n oppilaista reilu kolmannes oli lisännyt alkoholinkäyttöä armeijassa ja joka viidennen alkoholinkäytössä ei ollut tapahtunut muutoksia (Puska 1973). Vuonna 1975 tutkituista Porin Prikaatin miehistä vain neljä prosenttia oli raittiita (Vertio 1979). Kun palvelusta oli kulunut 2,5 kuukautta, neljä prosenttia miehistä oli tosi humalassa peräti pari kertaa viikossa ja viidennes kerran viikossa tai pari kertaa kuukaudessa. Nämä osuudet vastasivat tilannetta ennen palvelusta. Palveluksen myöhemmissä vaiheissa humaltuminen muuttui hieman yleisemmäksi.

Lomaketutkimukset valottavat myös 1990- ja 2000-luvun tilannetta: vuosina 1996 ja 1998 vain pieni vähemmistö varusmiehistä ei ollut käyttänyt koskaan mitään alkoholijuomaa (Äijänseppä & al. 2001). Joka kymmenes varusmies joi itsensä tosi humalaan asti viikoittain ja kolmannes kuukausittain. Vuoden 2002 Varusmiesten terveyskyselyaineistosta puolestaan todetaan, että hieman yli puolet varusmiehistä joi itsensä humalaan vähintään kerran kuussa (Mattila & al. 2007). Lomakekyselyjen tuloksia täydentää Tommi Hoikkalan, Mikko Salasuon ja Anni Ojajärven (2009) etnografinen varusmiestutkimus. Tutkijat arvioivat, että varusmiesten suhtautuminen humalajuomiseen näyttää tulleen kielteisemmäksi kuin se oli 1990-luvun alussa. Myös kantahenkilökunnan ote alkoholinkäyttöön vaikuttaa tiukentuneen, sillä iltavapaiden päättymisai-ka on useilla kasarmeilla siirretty puolesta yöstä kello 21.30:een.

Suomalaisten alkoholinkäyttöä on tutkittu poikkileikkausasetelmilla jo varsin kauan, esimerkiksi tietyin väliajoin toistuvilla väestötutkimuksilla, joista mainittakoon vuodesta 1968 kahdeksan vuoden välein toteutettu Juomatapatutkimus (Mäkelä & al. 2010), vuodesta 1977 toteutettu Nuorten terveystapatutkimus (NTTT) sekä 1990-luvun puolivälistä toteutetut Kouluterveyskysely ja ESPAD-kysely (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) (Salasuo & Tigerstedt 2007).

Alaikäisten nuorten alkoholinkäytössä on tapahtunut suuria muutoksia viimeisten 15 vuoden aikana. Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan raittiiden 14- ja 16-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuus on kaksinkertaistunut, he juovat huomattavasti harvemmin ja yhä harvempi heistä juo itsensä tosi humalaan. ESPAD-kyselyn ja Kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat samaan suuntaan. (Kouluterveyskysely 2012; Raitasalo & al. 2012). Samanlaista trendiä ei ole havaittavissa 18-vuotiaiden ikäryhmässä. Raittiiden 18-vuotiaiden poikien ja tyttöjen osuus on pysynyt jo pitkään alhaisena, useimpina vuosina alle 10 prosentissa, ja he juovat yhtä usein kuin 15 vuotta sitten. Myös 18-vuotiaiden humalahakuisen juominen on yhtä yleistä kuin aikaisemmin, tytöillä se on viime vuosina jopa hieman yleistynyt. (Raisamo & al. 2011.) Toisin sanoen, alaikäisten vähenevä kiinnostus alkoholia kohtaan näyttää mitätöityvän täysi-ikäisyyden koittaessa.

Suurin osa varusmiehistä on 18–20-vuotiaita eli keskimäärin hieman vanhempia kuin Nuorten terveystapatutkimuksen 18-vuotiaat. Tämän ikäryhmän ja ylipäätään nuorten aikuisten alkoholinkäyttöä on Suomessa tutkittu perin vähän. Tämä on puute, sillä nykyään juuri tässä iässä nuorten miesten ja naisten juomatavat kehittyvät eri suuntiin: miesten teini-iässä lisääntyvä juominen jatkuu aina 30 vuoden ikään saakka, kun taas naisten alkoholinkäyttö kääntyy lievään laskuun pian heidän saavutettuaan 20 vuoden iän (Mäkelä & Härkönen 2010).

Tässä tutkimuksessa raportoidaan vuosina 2007–2009 kahdessa varuskunnassa kerätyn varusmiesaineiston tuloksia. Tutkimus tarkentaa käsityksiä varusmiesten alkoholinkäytön muutoksista varusmiespalveluksen aikana sekä varusmiesten juomatapojen vaihtelusta heidän koulutustasonsa mukaan ja varuskuntien välillä.

Aineistot ja menetelmät

Käytämme tässä tutkimuksessa vuosina 2007, 2008 ja 2009 Parolan Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa kerättyä Varusmiesten ravitsemus-hankkeen (VARU) kyselyaineistoa (Absetz & al. 2010; Jallinoja & al. 2007). VARU-tutkimuksen miehet astuivat palvelukseen tammi-kuussa tai heinäkuussa ja kuuluivat seuraaviin palvelusyksiköihin: Kainuun Prikaatin 1. jääkärikomppania, kranaatinheitinkomppania ja tulenjohto- ja viestipatteri sekä Parolan Panssariprikaatin panssarijääkärikomppania, kranaatinheitinkomppania ja viesti- ja tulenjohtopatteri.

Miehet täyttivät kyselylomakkeet palveluksen alussa, peruskoulutuskauden lopussa (kahdeksannen viikon kohdalla) ja kuudennen kuukauden lopussa. Palveluksen alussa miehiä pyydettiin arvioimaan siviili-ikäistä käyttäytymistään. Lomakkeet täytettiin luokkahuoneissa siten, että kussakin luokassa tilanteen ohjeisti Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (/Kansanterveyslaitoksen) tutkija tai tutkimusavustaja.

VARU-hankkeen päätavoite oli tutkia miesten ruokavalintoja ja niiden muutoksia armeija-aikana sekä edistää terveellisiä ruokavalintoja, joten lomakkeiden pääaiheena olivat ruoka- ja juomavalinnat sekä näihin liittyvät sosiaalipsykologiset determinantit. Tämän lisäksi lomakkeet sisälsivät kysymyksiä tupakoinnista, nuuskaamisesta, alkoholinkäytöstä, liikunnasta ja suhtautumisesta terveelliseen elämäntapaan ylipäänsä.

Palveluksen alussa Parolan Panssariprikaatin ja Kainuun Prikaatin tutkittavissa yksiköissä oli yhteensä 1 430 miestä vuonna 2007, 1 087 miestä vuonna 2008 ja 1 225 miestä vuonna 2009 (taulukko 1). Näistä 3 742 miehestä 1 217 (33 %) osallistui kaikkiin kolmeen mittaukseen. Kato selittyi useilla syillä: osa miehistä keskeytti palveluksen, osa oli mittausten aikana maastoharjoituksissa, lomilla tai sairaana, osa oli siirtynyt toiseen yksikköön tai varuskuntaan ja osa kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen. Kenttätutkimustieteen mukaan varsinaisia tutkimuksesta kieltäytymisiä ilmeni kuitenkin vain vähän. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat ne miehet, jotka kunakin vuonna osallistuivat kaikkiin kolmeen mittaukseen.

Puolet miehistä palveli Parolan Panssariprikaatissa ja puolet Kainuun Prikaatissa. Panssariprikaatin miehet tulivat erityisesti Kanta-Hämeestä ja Pirkanmaalta, Kainuun Prikaatin miehet puo-

Taulukko 1. VARU-tutkimukseen osallistuneiden määrä palveluksen alussa, kahdeksannen viikon kohdalla ja kuuden kuukauden kohdalla vuosien 2007, 2008 ja 2009 lomakekyselyissä.

	2007	2008	2009	Yhteensä
Miehiä tutkittavissa yksiköissä palveluksen alkaessa	1 430	1 087	1 225	3 742
Osallistui kyselyyn palveluksen alussa	1 173	857	966	2 996
Osallistui kyselyyn 8. viikon kohdalla	926	708	780	2 414
Osallistui kyselyyn 6 kuukauden kohdalla	589	587	640	1 816
Osallistui kyselyyn palveluksen alussa, 8. viikon kohdalla ja 6 kuukauden kohdalla	431	376	410	1 217

lestaan Pohjanmaalta, Pohjois-Pohjanmaalta, Pohjois-Savosta ja Kainuusta. Palveluksen aloitusvuonna 25 prosenttia miehistä täytti 19 vuotta, 70 prosenttia 20 vuotta ja viisi prosenttia oli tätä vanhempia. Suurin osa miehistä (91 %) oli naimattomia. Joka kolmas oli työelämässä, toinen kolmannes oli lomautettuja tai työttömiä ja neljännes opiskeli. 44 prosenttia oli suorittanut vähintään lukion, 44 prosentilla oli ammatillinen tutkinto ja 11 prosentilla korkeintaan peruskoulututkinto.

Aineiston edustavuutta selvitettiin vertaamalla tutkimuksessa mukana pysyneitä varusmiehiä kaikkiin tutkittavissa yksiköissä palveluksen alussa olleisiin miehiin. Nämä kaksi ryhmää eivät eronneet toisistaan koulutukseltaan tai iältään (ks. myös Absetz & al. 2010). Aineiston edustavuutta tukee se, että saimme samat raittiutta ja humalajuomista koskevat tulokset palveluksen alussa, kun vertasimme kaikkia palveluksen alussa vastanneita miehiä (n = 3 742) niihin, jotka vastasivat kaikkina kolmena mittausajankohtana (n = 1 217). Näin ollen aineiston ei vaikuta erityisen vinoutuneelta, vaikka seurannan aikana kato onkin varsin suuri.

Tarkastelemme tässä kahta alkoholinkäyttöä mittaavaa muuttujaa: raittiutta ja humalahakuisuutta juomista. Raittiiksi määriteltiin ne varusmiehet, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan olleet koskaan juoneet alkoholia. Humalajuomisen useutta tiedusteltiin subjektiivisen humalan useutta selvittävällä kysymyksellä: ”Kuinka usein käytät alkoholia tosi humalaan asti?” Tämän tyyppistä kysymystä on käytetty useissa tutkimuksissa, ja sen on katsottu mittaavan hyvin humalajuomista. Vaihtoehtoinen tapa on kysyä: ”Kuinka usein juot vähintään kuusi annosta alkoholia?” Koska jälkimmäinen kysymys tuottaa suurempia prosentiosuuksia kuin edelliset (Huhtanen & al. 2011), voidaan päätellä, että ”tosin humalaan” tarvitaan enemmän kuin kuusi annosta.

Koulutusta tiedusteltiin palveluksen alun kyselylomakkeessa kysymyksellä ”Mikä on tähän mennessä korkein suorittamasi koulutus?”. Vastausvaihtoehdot olivat peruskoulu, ammattikoulu tai vastaava, lukio, opistotutkinto, ammattikorkeakoulututkinto, akateeminen loppututkinto ja muu. Koulutusryhmien välisten erojen analysoimiseksi jaotimme VARU-aineiston kolmeen koulutusryhmään: peruskoulun käyneet, ammattikoulun käyneet sekä lukion tai tätä korkeamman tutkinnon suorittaneet.

Varusmieskyselyn tulokset esitetään frekvenssijakaumina. Koulutusryhmien ja tutkimusvuosien väliset erot on laskettu khiin neliö -testillä. Seurannan aikaista muutosta on testattu toistomittausanalyysillä (*General Linear Model*). Kaikki analyysit on tehty PASW-Statistics-ohjelmistolla (versio 17.0 Windows).

Tulokset

Vuosina 2007, 2008 ja 2009 pieni vähemmistö varusmiehistä ilmoitti olleensa aina raittiita. Hie-man yli puolet ilmoitti juovansa itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa (taulukko 2). Koska tutkimusvuosien väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, käsittelemme jatkossa vuosina 2007, 2008 ja 2009 kerättyjä aineistoja yhtenä aineistona.

Taulukko 2. Raittiiden ja vähintään kerran kuukaudessa itsensä tosi humalaan juovien varusmiesten osuudet ennen palvelusta vuosina 2007, 2008 ja 2009 (n = 1 215), %.

	2007	2008	2009
Raittiita	8	4	7
Vähintään kerran kuukaudessa itsensä tosi humalaan juovia	53	57	54

Taulukko 3. Raittiiden varusmiesten osuus ennen palvelusta, kahdeksannen viikon kohdalla ja kuuden kuukauden kohdalla koulutuksen mukaan, %. Vuosien 2007, 2008 ja 2009 VARU-kyselyjen miehet, jotka vastasivat kaikkiin kolmeen kyselyyn (n = 1215).

	Raittiita, %		
	Ennen palvelusta	8. vko	6 kk
Peruskoulu	3	4	3
Ammattikoulu	6	5	5
Lukio tai sitä korkeampi tutkinto	7	8	7
Kaikki varusmiehet	6	6	6

* Mittausajankohtien ja koulutusryhmien väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä

Kuusi prosenttia vuosien 2007–2009 varusmiehistä ilmoitti palveluksen alussa, ettei ollut koskaan käyttänyt alkoholia (taulukko 3). Raittiiden osuudessa eri koulutusryhmissä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja mittausten välillä. Myöskään varuskuntien välillä ei ollut eroja.

Hieman suurempi osuus miehistä (54 %) ilmoitti juoneensa kuukausittain itsensä tosi humalaan ennen palvelusta kuin oltuaan kahdeksan viikkoa varusmiespalveluksessa (51 %) (taulukko 4). Kuuden palveluskuukauden jälkeen itsensä kuukausittain humalaan juovien osuus kasvoi kuitenkin 58 prosenttiin, mikä ylittää näin palvelusta edeltäneen humalajuomisen tason.

Lukion tai sitä korkeamman tutkinnon suorittaneiden ryhmä erosi kahdesta muusta koulutusryhmästä. He olivat peruskoulun suorittaneita harvemmin tosi humalassa ennen palvelusta (p < 0,0001), kahdeksannen viikon kohdalla (p = 0,005) ja kuuden kuukauden kohdalla (p = 0,006). He olivat harvemmin humalassa myös ammattikoulun käyneisiin verrattuna (ennen palvelusta p = 0,005; kahdeksannen viikon kohdalla p = 0,001; kuuden kuukauden kohdalla p = 0,016) (taulukko 4). Kaikkien varusmiesten keskuudessa muutos humalajuomisesta oli merkitsevä kahden ensimmäisen ja kahden viimeisen mittauksen välillä. Peruskoulun suorittaneiden kohdalla muutos oli merkitsevä molemmissa vaiheissa. Ammattikoulun ja lukion tai sitä korkeamman tutkinnon suorittaneiden muutos oli merkitsevä kahdeksan viikon ja kuuden kuukauden välillä. Vain lukiolaisilla itsensä tosi humalaan juominen oli kuuden kuukauden mittauksessa yleisempää kuin se oli siviilissä. Varuskunnat eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi missään mittauksessa tosi humalaan juomisessa.

Taulukko 4. Itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa juovien varusmiesten osuus ennen palvelusta, kahdeksannen viikon kohdalla ja kuuden kuukauden kohdalla koulutuksen mukaan, %. Vuosien 2007, 2008 ja 2009 VARU-kyselyjen miehet, jotka vastasivat kaikkiin kolmeen kyselyyn (n = 1215).

	Tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa juovia, %		
	Ennen palvelusta	8. vko	6 kk
Peruskoulu	67	59 (*)	67 (#)
Ammattikoulu	57	55	60 (#)
Lukio tai sitä korkeampi tutkinto	48	45	53 (§) (#)
Kaikki varusmiehet	54	51 (*)	58 (§) (#)

* 8. viikon osuus erosi tilastollisesti merkitsevästi palvelusta edeltävästä osuudesta (p < 0,05)

§ 6 kuukauden osuus erosi tilastollisesti merkitsevästi palvelusta edeltävästä osuudesta (p < 0,05)

6 kuukauden osuus erosi tilastollisesti merkitsevästi 8 viikon osuudesta (p < 0,05)

Pohdinta

Tämän tutkimuksen mukaan raittiiden varusmiesten osuus pysyi vakaana läpi kuuden kuukauden palveluksen. Saattaa olla, että ne, joilla raittius on uskontoon tai vakaumukseen perustuva valinta (ks. Winter 2004), ovat ehtineet testata vakaamustaan jo moneen kertaan, ja näin armeijan vapaa-ajan tilanteisiin liittyvät houkutukset tai sosiaalinen paine eivät enää muuta asetelmaa.

Sen sijaan humalahakuisuus vaihteli eri mittauskohdissa. Vain peruskoulun käyneillä itsensä tosi humalaan juominen vähentyi varusmiespalveluksen alussa. Selitys tähän saattaa olla kahtaalla. Juuri ennen varusmiespalvelusta tapahtunut siviiliaikainen humalajuominen voi liittyä siihen, että miehet ovat ”ottaneet iloa irti” ennen kuin joutuvat armeijan kuriin. Palveluksen alussa miehet myös vasta totuttelevat armeijan kuriin, ja näin osa heistä saattaa olla juomisenkin suhteen varovaisia. Toisaalta kahdeksannen viikon mittauksen siviiliaikaista tilannetta alhaisempaa humalajuomisosuutta saattaa yksinkertaisesti selittää varusmiespalveluksen alun niukat lomat, jolloin tilaisuuksia runsaaseen juomiseen on harvemmassa kuin palveluksen myöhemmässä vaiheessa.

Kiinnostavaa on, että lasku tosihumalajuomisessa tapahtui kahdeksannen viikon kohdalla vain peruskoulun suorittaneilla – ryhmässä, jossa humalahakuisuus oli siviilissä ollut yleisem-

pää kuin korkeamman koulutuksen hankkineilla. Näin siis armeijalla ja erityisesti sen alun peruskoulutuskaudella on siis jossain määrin samankaltaistava vaikutus (Hoikkala & al. 2009, 124–139), kun eniten juovat joutuvat sopeutumaan armeijan olosuhteisiin.

Kuuden kuukauden kohdalla humalajuominen muuttui aikaisempaa yleisemmäksi kaikissa koulutusryhmissä. Samansuuntaisia tuloksia raportoitiin jo 1970-luvulla (Vertio 1979). Vastaavia tuloksia on raportoitu aikaisemmin eri alkoholilääkötysten viikoittaisissa kulutusmäärissä: kulutus on kahdeksan viikon kohdalla siviili-ikäistä tilannetta harvempaa ja palaa kuuden kuukauden kohdalla siviili-ikäiselle tasolle (Absetz & al. 2010). Koulutusryhmittäinen tarkastelu osoitti lisäksi, että lukion käyneet juovat itsensä kuuden kuukauden kohdalla useammin tosi humalaan kuin ennen palvelusta. Juuri lukiolaiset joivat ennen palvelusta muita koulutusryhmiä harvemmin itsensä tosi humalaan. Näin siis palveluksen alku hillitsi peruskoulun suorittaneiden humalajuomista, ja palveluksen myöhempi vaihe lisäsi kaikkien, mutta erityisesti lukiolaisten humalajuomista.

Tuloksemme vahvistavat aikaisemmista tutkimuksista saatua kuvaa siitä, että alaikäisten viime vuosien pidettympi suhtautuminen alkoholinkäyttöön ei jatku yli täysi-ikäisyyden. Varusmiesaineiston raittiusluvut (6 %) jopa alittavat Nuorten terveystapatutkimuksen 18-vuotiaiden poikien luvut (poikkeuksellisesti 14 % v. 2007; 9 % v. 2009). Vastaavasti kerran kuukaudessa itsensä tosi humalaan juovien varusmiesten osuus (58 % kuuden kuukauden palveluksen jälkeen) on selvästi korkeampi kuin 18-vuotiaiden poikien osuus Nuorten terveystapatutkimuksessa (41 % v. 2007; 43 % v. 2009). (Raisamo & al. 2011.)

Vertailun vuoksi on mainittava, että 1990-luvun jälkipuoliskolla hieman alle puolet varusmiehistä koki tosi humalan vähintään kerran kuukaudessa – siis hieman pienempi osuus kuin tässä tutkimuksessa analysoidun VARU-kyselyn miehistä (Äijänseppä & al. 2001). Erot ovat kuitenkin pieniä, ja koska tutkimusmenetelmissä todennäköisesti on eroja, ei tämän perusteella voida varmuudella todeta, että varusmiesten humalajuominen olisi lisääntynyt 1990-luvun lopun ja vuoden 2007 välillä.

Havaitsemamme koulutustason mukaiset erot vahvistavat aikaisempia tutkimuksia tosi humalaan juomisen osalta. Miehillä sosioekonomi-

nen asema on yleensä voimakkaassa yhteydessä humalajuomiseen siten, että erikoistumattomat työntekijät juovat itsensä useammin humalaan kuin yleisessä ammattiasemassa olevat (Mäkelä 2010). Erot näkyvät jo nuorella iällä. 20–29-vuotiaiden miesten ja naisten alkoholikuolleisuuden on todettu olevan yleisempää ruumiillisen työn tekijöillä verrattuna ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin (Mäkelä 1999). Vastaavasti *Nuorten aikuisten terveys* -tutkimuksessa (Koskinen & al. 2005) havaittiin huomattavia sosioekonomisia terveyden ja terveystätymisen eroja jo nuorena aikuisväestössä. Enintään perusasteen koulutuksen suorittaneet olivat muita huonommassa asemassa lähes kaikkien tarkasteltujen muuttujien, myös alkoholinkäytön suhteen. Samansuuntaisia tuloksia on saatu varusmiesten tupakoinnista (Absetz & al. 2010). Myös laadullisessa tutkimuksessa on osoitettu koulutuksen yhteys humalajuomisen merkitykselle nuorten miesten parissa: alemmin koulutetuille humala ja runsas juominen ovat keskeisiä maskuliinisuuden rakennusaineita, kun taas korkeammin koulutetut ilmaisevat maskuliinisuuttaan hillityllä ja kontrolloidulla juomisella (Simonen 2012).

Instituutiona Puolustusvoimilla on hyvät mahdollisuudet pitää esillä erilaisiin elintapoihin liittyviä teemoja, kuten päihteiden käyttöä. Anni Ojajärven (2009b) etnografinen tutkimus varusmiesten tupakoinnista kuitenkin osoittaa, että terveysteemojen edistäminen armeijassa on haasteellista: tupakkatauoit ja tupakkakoppi toimivat armeijassa varusmiesten vapauden ja oman ajan saarekkeina, joista on vaikea luopua, jos jotain uutta ei tarjota tilalle. Samoin sotilaskotien ruoka- ja juomaherkut symboloivat varusmiesten vapaata aikaa ja vastapainoa muonituskeskusten kiireiselle tankkaukselle (Hoikkala & al. 2009; Jallinoja & Suihko 2007). Samaten toisenlaisissa laitosoissa, vankiloissa, tehty tutkimus osoittaa, että erityisesti epäterveellinen, vankiloiden kaupoista ostettu ruoka symboloi vankien itsemääräämisoikeutta ja stressin lievitystä (Smith 2002). On myös osoitettu, että varusmiesten asenteet muuttuvat palveluksen aikana nautintoa ja ruualla palkitsemista suosiviksi (Jallinoja & al. 2011). Alkoholilla on eittämättä varusmiehille vastavanlainen rooli, joka tulee ilmi esimerkiksi varusmiehille suunnatun kansalaiskasvatustapahtuman yhteydessä kerättyssä aineistossa: tutkituista varusmiehistä 34 prosenttia ilmoitti purkaneensa palveluksen aiheuttamaa stressiä alkoholinkäytöl-

lä (Liikanen 2012). Humalajuomisen lisääntymisen palveluksen edetessä viittaa siihen, että myös alkoholin suhteen vastaavat funktiot yleistyvät.

Asevelvollisuustyöryhmä listasi nuorten miesten alkoholismien yhdeksi Suomen puolustusjärjestelmään ja asevelvollisuuteen vaikuttavista tekijöistä (Suomen asevelvollisuus, 2010). Ryhmä esitti suosituksia epäterveelliseen ruokaan ja tupakointiin liittyen, mutta alkoholin käyttöön puuttumiseen ei esitetty toimenpidesuosituksia – lukuun ottamatta viittausta päihdekasvatuksen lisäämisestä varusmiespalveluksen aikana (mt., 111). Ruokaan ja tupakointiin liittyvät konkreettiset suositukset koskivat ruokatarjonnan järjestämistä varuskunta-alueilla sekä tupakoinnin ja tupakkapaikkojen asemaa palveluksessa (mt., 122). Alkoholin juominen on luvallista

vain varuskuntien ulkopuolella, joten siihen suoraan puuttuminen ei ole aivan yhtä yksinkertaista. Iltavapaissa tapahtuneet rajoitukset ovat toki viime vuosina vaikeuttaneet runsasta alkoholin käyttöä, kun kasarmille pitää palata aiempaa aikaisemmin (mt., 116).

Mikäli varusmiesten humalahakuiseen juominen koetaan varusmiespalveluksen kannalta ongelmalliseksi ja siihen halutaan puuttua, on tutkittava tarkemmin ongelmallisen ja ongelmattoman juomisen merkityksiä ja säätelyä varusmiesten parissa sekä juomistapahtumiin liittyvää sosiaalisuutta ja vuorovaikutusta (vrt. Maunu & Simonen 2010; Törrönen 2005). Tätä kautta päästään pohtimaan, miten varusmiesten juomista voidaan rajoittaa ja mitä voisi kehittää juomisen ja baari-iltojen tilalle.

TIIVISTELMÄ

Piia Jallinoja & Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt: Varusmiesten raittiutta ja humalajuominen varusmiespalveluksen eri vaiheissa.

Varusmiesten alkoholinkäyttö on kiinnostava tutkimuskohde: se kuvaa ensinnäkin aikuisuuteen siirtyvien nuorten miesten alkoholinkäyttöä varsin edustavalla otoksella; toiseksi varuskuntaympäristö tarjoaa mahdollisuuden seurata alkoholinkulutuksen muutoksia erityislaatuissa elämäntilanteissa ja ympäristössä.

Tässä tutkimuksessa raportoidaan vuosina 2007–2009 kahdessa varuskunnassa kerätyn varusmiesaineiston tuloksia (VARU-aineisto). Tutkimus tarkentaa käsityksiä varusmiesten alkoholinkäytön muutoksista palveluksen aikana sekä varusmiesten juomatapojen vaihtelusta heidän koulutustasonsa mukaan ja varuskuntien välillä. Tutkimukseen otettiin mukaan miehet, jotka olivat täyttäneet kyselylomakkeen kolmessa mittauksessa: palveluksen alussa, 8 viikon kohdalla ja 6 kuukauden lopussa (n = 1 217). Palveluksen alun mittauksessa miehet raportoivat siviiliaikaista tilannetta. Tarkastelemme kahta alkoholinkäyttöä mittaavaa muuttujaa: raittiutta ja humalahakuista juomista (”Kuinka usein käytät alkoholia tosi humalaan asti?”).

6 prosenttia varusmiehistä ilmoitti palveluksen alussa, ettei ollut koskaan käyttänyt alkoholia. Raittiiden osuus ei muuttunut palveluksen aikana. Palveluksen alussa 54 prosenttia ilmoitti juoneensa siviilissä kuukausittain itsensä tosi humalaan. Tämän jälkeen humalat hieman harvenivat (51 %) ja lopuksi taas lisääntyivät (58 %). Kaikissa mittauksissa lukion suorittaneet olivat peruskoulun ja ammattikoulun suorittaneita harvem-

min tosi humalassa. Vain peruskoulun käyneiden parissa tosi humalaan juominen laski palveluksen alussa, ja vain lukiolaisten tosi humalaan juominen oli 6 kuukauden mittauksessa yleisempää kuin se oli ollut siviilissä. Palveluksen alku siis hillitsi peruskoulun suorittaneiden humalajuomista, ja palveluksen myöhempi vaihe lisäsi kaikkien miesten, mutta erityisesti lukiolaisten humalajuomista.

Puolustusvoimilla on hyvät mahdollisuudet pitää esillä erilaisiin elintapoihin liittyviä teemoja kuten päihteiden käyttöä. Aiemmat tutkimukset varusmiesten tupakoinnista ja ruokaan liittyvistä odotuksista ja valinnoista kuitenkin osoittavat, että terveysteemojen edistäminen armeijassa on haasteellista. Humalajuomisen lisääntyminen palveluksen edetessä viittaa siihen, että myös alkoholin suhteen rentoutumiseen ja stressin lievitykseen liittyvät funktiot yleistyvät. Alkoholin juominen tapahtuu luvallisesti vain varuskuntien ulkopuolella, joten siihen suoraan puuttuminen ei ole helppoa. Mikäli varusmiesten humalahakuiseen juomiseen halutaan puuttua, on tarkemmin tutkittava ongelmallisen ja ongelmattoman juomisen merkityksiä varusmiesten parissa sekä juomistapahtumiin liittyvää sosiaalisuutta. Tätä kautta päästään pohtimaan, mitä toimintaa voisi kehittää juomisen ja baari-iltojen tilalle.

Avainsanat: varusmiehet, alkoholi, humalajuominen, raittiutta, koulutus

KIRJALLISUUS

- Absetz, Pilvikki & Jallinoja, Piia & Suihko, Johanna & Bingham, Clarissa & Kinnunen, Marja & Ohrankämmen, Olli & Pihlajamäki, Harri & Patuuri, Merja & Uutela, Antti: Varusmiesten ravitsemus ja muut elintavat sekä terveyden riskitekijät palveluksen eri aikana. Kuuden kuukauden seuranta tutkimus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Parkkola, Kai & Henriksson, Markus & Parkkola, Kai & Stengård, Eija: Young men exempted from compulsory military service in Finland – a group of men in need of psychological support? *Scandinavian Journal of Public Health* 38 (2010): 2, 168–176.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni: Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju. Julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2009.
- Huhtanen, Petri & Miekka, Mari & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia: Suomalaisten alkoholinkäyttötavat 1968–2008. Juomatapatutkimuksen tuloksia. Raportti 26. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2011.
- Jallinoja, Piia & Sahi, Timo & Uutela, Antti: Varusmiesten ravitsemus, terveyden riskitekijät ja terveystaju. VARU-interventiotutkimuksen palvelukseenastumisvaiheen tulokset Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa vuonna 2007. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2007.
- Jallinoja, Piia & Suihko, Johanna: Munkkiperinteestä pizzaelämykseen – terveys ja ruoka Sotilaskoti-lehdessä 1967–2007. *Tiedotustutkimus* 30 (2007): 4, 30–44.
- Jallinoja, Piia & Tuorila, Hely & Ojajärvi, Anni & Bingham, Clarissa & Uutela, Antti & Absetz, Pilvikki: Conscripts' attitudes towards health and eating. Changes during the military service and associations with eating. *Appetite* 57 (2011): 3, 718–721.
- Koskinen, Seppo & Kestilä, Laura & Martelin, Tuija & Aromaa, Arpo (toim.): Nuorten aikuisten terveys. Terveys 2000-tutkimuksen perustulokset 18–29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Julkaisuja B7. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2005.
- Kouluterveyskysely 2012. <http://www.thl.fi/kouluterveyskysely>
- Liikanen, Inkeri: Nuorten miesten vapaa-ajan riskikäyttäytyminen varusmiespalveluksen aikana. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, Terveyden edistämisen koulutusohjelma, 2012.
- Mattila, VM & Jormanainen, Vesa & Sahi, Timo & Pihlajamäki, Harri: An association between socioeconomic, health and health behavioural indicators and fractures in young adult males. *Osteoporosis International* 18 (2007): 1609–1615.
- Maunu, Antti & Simonen, Jenni: Miksi juodaan? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terve- yden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Multimäki, Petteri & Parkkola, Kai & Sourander, Andre & Haavisto, Antti & Nikolakaros, Georgios & Helenius, Hans: Military fitness class of Finnish 18-year-old men. Prediction of military fitness class at call-up with the YASR and socioeconomic factors. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 40 (2005): 57–63.
- Mäkelä, Pia: Alkoholiiin liittyvät kuolemat. Yleisyys ja yhteys sukupuoleen ja sosioekonomiseen asemaan. Tutkimuksia 105. Helsinki: Stakes, 1999.
- Mäkelä, Pia: Miten yhteiskunnallinen asema vaikuttaa juomiseen? Teoksessa Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Mäkelä, Pia & Härkönen Janne: Miten juominen muuttuu iän myötä? Teoksessa Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Ojajärvi, Anni: Combon kolmas ääni: iltavapaa ryhmätoimintana. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni: Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju. Julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 2009a.
- Ojajärvi, Anni. Varusmies savuaa – tupakoinnin sosiaalinen ja kulttuurinen paikka armeijassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2009b): 4, 400–411.
- Pipping, Knut: Komppania pienoisyhteiskuntana. Sociologisia havaintoja suomalaisesta rintamamiesyhteisöstä 1941–1944. Helsinki: Otava, 1978[1947].
- Puska, Pekka: Miesten koulu – armeijan vaikutuksesta varusmiesten ja miespuolisen väestön terveyteen. Suomen varusmiesliitto, 1973.
- Raisamo, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Tiirikainen, Mikko & Rimpelä, Arja: Nuorten terveystapatutkimus 2011. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2011.
- Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Ahlström, Salme: Nuorten päihteiden käyttö sekä käsitykset niihin liittyvistä riskeistä ja saatavuudesta. Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 1995–2011. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012): 1, 72–80.
- Salasuo, Mikko & Tigerstedt, Christoffer: Miten nuorten juomista on tutkittu 1950–2007? Teoksessa Tigerstedt, Christoffer (toim.): Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 2007.
- Salo, Mikael: Determinants of military adjustment and attrition during Finnish conscripts service. Tutkimuksia nr. 21. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2008.

Simonen, Jenni: Miehet ja alkoholi. Ikä, koulutustaus-
ta ja juomisen maskuliinisuus. Yhteiskuntapoli-
tiikka 77 (2012): 4, 386–401.

Smith, Catrin: Punishment and pleasure. Women,
food and the imprisoned body. The Sociological
Review 50 (2002): 197–214.

Suomen asevelvollisuus. Helsinki: Puolustusministe-
riö, 2010.

Törrönen, Jukka: Nuorten aikuisten humalakokemuk-
set. Analyysi juomatapojen dynamiikasta ravinto-
la- ja juomapäiväkirjoissa. Yhteiskuntapolitiikka

38 (2005): 1, 488–506.

Vertio, Harri: Varusmiesten alkoholinkäyttö. Helsin-
ki: Helsingin yliopiston kansanterveystieteen lai-
tos, 1979.

Winter, Torsten: Nuorten raitius ja siihen vaikutta-
vat tekijät. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yli-
opisto, 2004.

Äijänseppä, Sinikka & Jormanainen, Vesa & Sahi, Ti-
mo: Varusmiesten tupakointi, suunuuskan käyttö
ja alkoholinkäyttö 1990-luvun lopulla. Suomen
Lääkärehti 13 (2001): 1487–1492.

noste

vain kovia aiheita

Vastuum-
ottaja
maksaa
postimaksun

noste

SOSTE
Suomen sosiaali ja terveys ry
Tunnus 5007373
00003 VASTAUSLÄHETYS

www.nosteessa.fi

Noste, uusi yhteis- kunnallinen laatulehti.

Noste puretuu syvälle sosiaali- ja terveys-
alan ilmiöihin, mutta ei haukotuta
lukijaansa. Reportaaseja, uutisia, kuva-
journalismia, kirjallisuutta. Viisi kertaa
vuodessa. Liki sata sivua kerralla.

JULKAISIJAT:

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Society for Social and Health

Huoltaja-säätiö

- Kestotilaus (75 €)
- Vuositilaus (80 €)
- Vuositilaus opiskelija / työtön / eläkeläinen (40 €)

Kaikki tilaukset sisältävät digitaalisen näköislehden lukuoikeuden.
Tilauksen voi tehdä myös osoitteessa www.nosteessa.fi/tilaa-lehti

TIILAAJAN / MAKSAJAN NIMI

LÄHIOSOITE

POSTINUMERO
JA -TOIMIPAIKKA

SÄHKÖPOSTI

PUHELIN

PÄIVÄYS

ALLEKIRJOITUS

Täytä, jos lehden saaja on eri kuin maksaja

LEHDEN SAAJA

LÄHIOSOITE

POSTINUMERO
JA -TOIMIPAIKKA

TIETOJANI EI SAA KÄYTTÄÄ MARKKINOINTIIN

